

Suomalainen pankkielämäkerta

Jussi Linnamo

Professori

Espoo

Helsingin Suomalainen
Säästöpankki 1901–1992.
Kluuvin Säätiön julkaisu.

Helsinki 2001. 266 s.

Kun Antti Kuusterä v. 1995 julkaisi Suomen säästöpankkien kokonaishistorian Aate ja raha, luultiin yleisesti, että säästöpankkikohtaiset historiat olivat tulleet ainakin makrotaloudellisesti käsitellyiksi. Oli tietenkin selvää, että paikallishistoriaan liittyviä historiikkejä julkais-taisiin, mikäli säästöpankit ovat joko jatkaneet toimintaansa tai ne ovat onnistuneet säätiö-mään Suomen Säästöpankin pilkkomisoperaa-tion aikoina varoja, joilla julkaisukulut saadaan peitettyiksi. Tämä luulo osoittautuu harhaiseksi, kun lukee Lauri Siltalan ja Unto Luukon yhteisesti julkaisemaa kertomusta Suomen sääs-töpankkilaitoksen eräänlaisen lippulaivan nou-susta ja karille karautumisesta. Siltalan ja Luu-kon käsikirjoitukset ovat valmistuneet jo 1993, mutta niiden julkaiseminen päätettiin siirtää vuoteen 2001, jolloin tuli kuluneeksi 100 vuot-ta Helsingin Suomalaisen Säästöpankin perus-tamisesta. Käsikirjoitusten kahdeksan vuotta kestänyttä naftaliinissa pitämisaikaa tuskin huomaa.

Helsingin Suomalainen Säästöpankki (HSSP) ei ollut mikä tahansa säästöpankki. Jo perustamistoimistaan saakka se oli pääkaupun-

gin suomenkielisen sivistyneistön lempilapsi. Sen isäntien, hallituksen ja tilintarkastajakun-nan keskuudessa oli poikkeuksellinen määrä johtavia poliitikkoja, yliopistomiehiä, suuryri-tysten johtajia, oikeuslaitoksen ja tuomioistuun-ten jäseniä. HSSP:a käytettiin hyväksi säästö-pankkilaitoksen monissa yhteisissä hankkeissa. Se antoi hankkeille toimitilat ja -henkilöt sis-äänajovaiheessa. Suurin osa luovutetun Kar-jalan säästöpankeista fuusioitiin aikanaan HSSP:iin. HSSP:sta tuli kuitenkin säästöpank-kilaitoksen mustan tusinan jäsen. Sen erillishis-torian kirjoittaminen on siten hyvin perustel-tua.

Kirjoittajat ovat laadultaan erilaisia, mutta säästöpankkitoimintaan hyvin perehtyneitä. Kanslianeuvos Siltala teki pitkän päivätyön Suomen Säästöpankkiliiton ja Säästöpankkien Keskuspankin johtokunnan jäsenenä, Luukko puolestaan toimi Säästöpankkiliiton tutkimus-osaston johtajana ja Säästöpankkien tutkimus-säätiön asiamiehenä. Kirjoittajien työ on jaettu siten, että Siltala käsittelee vuodet 1901–1969 eli alaotsikon mukaan Aatteellisuuden, kriisi-aikojen ja palvelujen vuosikymmenet. Luukon

osalle lankesivat vuodet 1970–1993 eli alaotsikon mukaan Säännöstelykaudesta markkinatalouteen ja häviöön. Kirjaan liittyy HSSP:n viimeisen toimitusjohtajan *Leo Latvasen* kymmensivuinen Epilogi, jonka alaotsikoksi on merkitty *Elämä jatkuu pankkikriisin jälkeen*.

Siltalan osuus on perinteistä säästöpankkihistoriaa. Hänellä on ollut apunaan HSSP:n entisen toimitusjohtajan *Toivo Aron* v. 1951 julkaisema pankin historiikki. Siltala on niin ikään voinut kirjoittaessaan tutustua Kuusterän säästöpankkien historian käsikirjoitukseen. Kuten arvata saattaa pöytälaatikossa olo ei ole häirinnyt sanottavasti Siltalan osuutta. Ainoa muutos, joka olisi voinut tulla kysymykseen, on maininta, että ”Erottajan ja Ludviginkatujen kulmassa olevalla tontilla olevaan arvotaloon on myöhemmin sijoittunut Helsingin Sanomat ja edelleenkin se on Sanoma Oy:n pääkonttorikäytössä”. Näin ei tänä päivänä ole.

Siltalan kirjoittamassa osassa on kolme tärkeätä painotusta. Ensimmäinen on HSSP:n joutuminen vuosien 1917–1918 jälkeisinä inflaatiovuosina oman ideologiansa vangiksi. Pankki piti itsepäisesti kiinni säännöstään, joka koski vastaanotettujen talletusten ylärajaa. Pankki menetti silloin markkinaosuuttaan Helsingin muutoinkin vaikeilla talletusmarkkinoilla. Toiseksi HSSP joutui vaikeuksiin omasta syystään 1930-luvun alkuvuosina. Pankki oli hankkinut lainavaroin itselleen Hallitus-(nyk. Yliopiston-) ja Kluuvikadun kulmasta suuresti ylimitoitetun pääkonttorikiinteistön. Kiinteistöstä ei saatu riittävästi tuottoja ja koko sijoitus uhkasi pankin kannattavuutta. Kolmannen kriisisä HSSP koki 1960-luvun lopussa, jolloin indeksiehto- ja korkeakorkoiset talletustilit uhkasivat pankin korkokatetta.

Siltalan perinteellinen tutkimusote on luotettava, joskaan se ei tuo esille sanottavasti uut-

ta ennen täysin tuntematonta tietoa. Siltala on käyttänyt hyväkseen julkaisemattomia pöytäkirjoja ja julkaistuja tutkimuksia, nootteja on kokonaista 70. Luukolla ei sen sijaan ollut käytettävissään aikaisempia painettuja tutkimuksia HSSP:stä. Hän on turvautunut Kuusterän käsikirjoituksen ohella myös useisiin Suomen Pankin, ETLA:n ja TTT:n raporteissa sekä KAK:ssa julkaistuihin yleisiin raha- ja rahoitusmarkkinoita koskeviin tutkimuksiin. Kirjoitusaikanaan hänellä ei kuitenkaan ole ollut käytettävissään myöhemmin julkaistuja lamaa koskevia tutkimuksia, kuten *Jaakko Kianderin* ja *Pertti Vartian* Suuri lama tai *Kustaa Hulkon* ja *Jorma Pöysän* Vakaa markka. Luukko käyttää sen sijaan hyväkseen HSSP:n kannattavuuden ja vakavaraisuuden tunnuslukuja, kasvuvauhdin ja luotonannon sekä rahoituksen rakenteen muutoksia. HSSP:n tunnuslukuja verrataan muiden säästöpankkien ja erikseen suurten säästöpankkien vastaaviin lukuihin. Näin käy selville HSSP:n julkilausuttu ja toteutunut strategia ja niiden erot. Luukko ajoittaa teknisessä kehityksessä ja muussa innovaatiotoiminnassa säästöpankkien eturiviin kuuluneen HSSP:n tuhon tien ennen kaikkea vuosiin 1986–1989. Tuhon aineet olivat samat kuin monessa muusakin säästöpankissa: nopea ryntäys yritysluottoihin, joiden myöntämistä ei hallittu, vauhtisokeus, valuuttariskin hallitsemattomuus, sisäisen ja ulkoisen valvonnan riittämättömyys ja väärin ajoitetut spekulatiiviset kiinteistökaupat. Oman osuutensa tuhoon toi myös eräiden rahamarkkinatoimien siirtäminen taseen ulkopuolelle pankin täysin omistamiin notariaattiyhtiöihin. Mikään laki ei velvoittanut säästöpankkeja laatimaan konsernitiilinpäätöksiä. Ilman lakeja eivät valvontaviranomaiset voineet vaatia eivätkä saada tietoja konsernin tilasta. Ilmeisesti eivät edes HSSP:n omat tilintarkas-

tajatkaan olleet tilanteen tasalla. Kun HSSP teki viimeisen tilinpäätöksensä 30.9.1992 oli pankin tappio lähes miljardi markkaa ja oma pääoma lähes 50 milj. mk negatiivinen.

Erinomainen yrityshistoria jättää kaikesta huolimatta eräitä kysymyksiä avoimiksi. Niistä ensimmäinen on se, miksi lähes malli- ja esimerkkisäästöpankkina tunnettu HSSP menetti kokonaan säästöpankkiaatteensa. Säästöpankin tehtävänä ei toki ollut omaisuusarvonsa maksimoiminen eli se, joka kuuluu shareholder capitalismin ideologian mukaan osakeyhtiöille. Ajatus oli tosin nostamassa Suomessa päätään 1980-luvun loppupuolella. Sellaista ryhmää ei ole, jonka hyväksi säästöpankki olisi säästäväisyyttä edistävänä säätiönä omaisuusarvot maksimoineet. Säästöpankkilla ei ollut omistajia, jotka olisivat arvon nousuista hyötyneet. Säästöpankkien toiminta-ajatus ei voinut sopia rajuun ja yksinomaan omistajien omaisuusarvoja korottavaan kapitalismiin. HSSP:llä oli toiminta-aikanaan isäntien, hallitusten ja tilintarkastajien jäsenenä yhteensä nelisenkymmentä professoria, joista lähes kolmannes taloustietoa edellyttävissä tieteissä, toistakymmentä vuori-, kauppa- tai vakuutusneuvosta ja kymmenisen senaattoria tai ministeriä. HSSP:n luottamusmieskunta oli luultavasti Suomen pankkimaailman elitistisin. Sen yhteenlaskettu viisaus ei kuitenkaan riittänyt torjumaan katastrofia, johon oli tosin riittävästi ulkopuolisia-kin syitä.

Toiseksi Siltalan ja Luukon tutkimukset viittaavat siihen, että Suomessa hallittiin poik-

keuksellisen heikosti takausten vakuudet, erityisesti silloin, kun annettiin valuuttamääräisiä takauksia. Itse asiassa valuuttamääräisten takauriskien julkinen valvonta oli epäselvästi säädetty sekä valuuttalaissa että pankkitarkastuslaissa. Kukaan ei tiennyt kenelle kuului valvontaoikeus ja -vastuu. Kokonaisuudessaan paljon porua herättäneen pankkien takaustoimen makrotaloushistoria on vielä pitkälti selvittämättä.

Kolmantena ja oikeuspoliittisena ongelmana jää tässäkin kirjassa selvittämättä, miksi HSSP:n johto selvisi kokonaan ilman vahingonkorvausvaatimuksia tai rikossyyteitä. Pankki kuului säästöpankkijärjestön likaiseen tulinaan eli niihin kannattavuutensa ja oman pääomansa menettäneisiin säästöpankkeihin, jotka pakotettiin julkisen vallan toimesta ja muiden säästöpankkien sitä vastustaessa fuusioitumaan Suomen Säästöpankkiin. Kansan keskuudessa elää sitkeänä usko, että HSSP:n luottamushenkilöiden läheiset suhteet oikeuslaitokseen auttoivat prosessin välttämiseen. Vaikka kysymyksen ratkaisu ei taloustieteeseen kuuluakaan, olisi toivottavaa, että jokin muu taho kuin tutkiva journalismi ottaisi asiasta selvän.

Siltala ja Luukko ovat kirjoittaneet erinomaiseen kirjan, mutta he eivät ole vastauksillaan tyhjentäneet avoimia kysymyksiä. Kirjan ansioihin viitaten on luultavaa, että lukijat kestävät myös Kluuvin Säätiön kirjan loppuun sijoittaman, mutta onneksi lyhyen, nykyisistä säästöpankeista kertovan mainospalan. □